

ФЕДОСЄЄВ П. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
(Придунайська філія Міжрегіональної
академії управління персоналом)

УДК 347.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-2-11>

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Статтю присвячено проблематиці залучення інформаційних технологій у процеси реалізації та захисту суб'єктивних цивільних прав. Визначено, що сучасний стан розвитку інформаційних технологій та їх широке використання в усіх сферах людського життя зумовлюють необхідність осмислення наукою цивільного права взаємного впливу інформаційних технологій та цивільних правовідносин. З'ясовано, що саме розуміється під інформаційними технологіями, яке функціональне навантаження покладається на них в цивільних правовідносинах. Визначено, що ефективність впровадження інформаційних технологій до цивільно-правових відносин також залежить від визнання окремих об'єктів інформаційних відносин. Класифіковано напрями впливу інформаційних технологій на цивільні правовідносини за сферою відносин: використання інформаційних технологій у сімейних відносинах (ведення реєстрів актів цивільного стану), спадкових відносинах (складання заповітів в електронній формі, функціонування Спадкового реєстру), підприємницьких відносинах (ведення реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), договірних відносинах (функціонування електронних майданчиків державних закупівель), майнових відносинах (ведення єдиного реєстру майнових прав, забезпечення доступу до баз даних щодо банківських вкладів). Класифіковано способи використання інформаційних технологій у процесі здійснення та захисту цивільних прав за такими напрямками: використання інформаційних технологій для розширення можливостей виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин; забезпечення гарантій практичної реалізації цивільних прав фізичних і юридичних осіб; використання інформаційних технологій для фіксування юридичних фактів і юридичних станів; залучення інформаційних технологій для забезпечення режиму правового регулювання для найбільш широкого кола цивільних відносин; включення наявних технологічних рішень до актуального переліку способів захисту суб'єктивних цивільних прав і забезпечення функціонування ефективних механізмів використання таких способів захисту на практиці.

Ключові слова: інформаційні технології, суб'єктивні цивільні права, цивільні правовідносини, електронний цифровий підпис, єдиний державний реєстр, віртуальні об'єкти.

The article deals with the problem of involvement of information technologies in the processes of realization and protection of subjective civil rights. It is determined that the current state of development of information technologies and their widespread use in all spheres of human life necessitate the comprehension by science of civil law of the mutual influence of information technologies and civil

legal relations. It is found out what exactly is meant by information technologies and what functional load is placed on them in civil relations. It is determined that the effectiveness of the implementation of information technology in civil law relations also depends on the recognition of certain objects of information relations. The directions of influence of information technologies on civil legal relations by sphere of relations are classified: use of information technologies in family relations (keeping of registers of civil status acts), hereditary relations (drawing up of wills in electronic form, functioning of hereditary register), business relations (keeping of the register of legal entities and physical persons-entrepreneurs), contractual relations (functioning of electronic public procurement sites), property relations (maintaining a single register of property pr access to databases on bank deposits). The ways of using information technologies in the process of realization and protection of civil rights are classified according to the following directions: use of information technologies for expansion of possibilities of origin, change and termination of civil legal relations; providing guarantees for the practical realization of the civil rights of individuals and legal entities; the use of information technology to record legal facts and legal situations; attracting information technology to provide a regulatory regime for the widest range of civil relations; integrating existing technological solutions into the current list of ways to protect subjective civil rights and to ensure that effective mechanisms are in place to use such protection in practice.

Key words: *information technology, subjective civil rights, civil legal relations, electronic digital signature, unified state registry, virtual objects.*

Вступ. Цивільні відносини як найбільш динамічна сфера суспільних відносин перебувають у постійному процесі адаптації їх до реалій сьогодення. В епоху побудови інформаційного суспільства цивільні відносини зазнають значного впливу інформаційних технологій, які щодня створюють виклики для цивілістів і законодавця щодо вбудування нових цивільних відносин у систему вже врегульованих цивільних правовідносин. Широке використання інформаційних технологій у повсякденному житті ставить перед наукою цивільного права завдання систематизації знань щодо ефективного використання інформаційних технологій у процесі реалізації цивільних прав та прогнозування тенденцій щодо подальшої взаємодії інформаційних технологій і цивільних правовідносин.

Питання використання інформаційних технологій у процесі здійснення цивільних прав фрагментарно висвітлено багатьма авторами, серед яких С. Аліна, Н. Голубева, Р. Енан, К. Єфремова, К. Некіт, Г. Стихара та багато інших. Однак, попри значний дослідницький інтерес до проблематики інформаційних правовідносин, віртуальних об'єктів тощо, цивілісти залишили поза увагою питання загальної характеристики залученості інформаційних технологій до актуальних цивільних правовідносин.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення ступеня впливу інформаційних технологій на зміст і динаміку цивільних правовідносин, з'ясування сфер цивільних правовідносин, що потребують технологічних рішень для забезпечення ефективного здійснення та захисту прав суб'єктів цивільних прав.

Результати дослідження. Використання інформаційних технологій для полегшення процесів людської діяльності не є чимось новим. Сьогодні неможливо уявити модерну людину, яка якимось чином уникає використання інформаційних технологій у повсякденному житті або під час виконання професійних обов'язків. Спостерігається тенденція до розширення кола людських відносин, які в сучасних умовах нерозривно пов'язані з надбаннями людської цивілізації (технологічними рішеннями). У результаті діджиталізації суспільних відносин науково-технічний прогрес зумовив появу нових об'єктів цивільного права, нових способів здійснення цивільних прав, нових сфер виникнення та припинення цивільних правовідносин та й нових цивільних правовідносин.

На початку проведення аналізу ступеня залученості інформаційних технологій до сучасної сфери цивільних правовідносин необхідно визначити, що мається на увазі під

інформаційними технологіями. М. Жалдак визначає інформаційну технологію як сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, зберігання, обробки, передачі, подання інформації, які розширюють знання людей і розвивають їхні можливості управління технічними і соціальними процесами [3, с. 4]. Мета функціонування ланцюжка з методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, тобто інформаційної технології, – це зниження трудомісткості процесів використання інформаційного ресурсу та підвищення їхньої надійності й оперативності [2, с. 44].

Аналогічну мету мають інформаційні технології і в цивільних правовідносинах. Інформаційні технології використовуються як способи підтвердження наявності та безперешкодного здійснення цивільних прав і виконання цивільних обов'язків. Також інформаційні технології можуть виступати засобами контролю походження, об'єктивності та цілісності інформації як об'єкта цивільних прав. Інформаційні технології також є ефективними інструментами гарантування інформаційної безпеки в будь-яких цивільних відносинах: від персональної інформаційної безпеки людини до інформаційної безпеки суспільства і держави.

Одним із критеріїв, за яким можна поділити напрями впливу інформаційних технологій на цивільні правовідносини, є сфера таких відносин. Так, можна виділити використання інформаційних технологій у сімейних відносинах (ведення реєстрів актів цивільного стану), спадкових відносинах (складання заповітів в електронній формі, функціонування Спадкового реєстру), підприємницьких відносинах (ведення реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців), договірних відносинах (функціонування електронних майданчиків державних закупівель), майнових відносинах (ведення єдиного реєстру майнових прав, забезпечення доступу до баз даних щодо банківських вкладів) тощо.

Ефективність упровадження інформаційних технологій до цивільно-правових відносин напряму залежить від визнання окремих об'єктів інформаційних відносин. Насамперед необхідно говорити про нові (віртуальні) об'єкти, які повинні бути наділені правовим статусом, серед яких криптовалюти активи, віртуальна власність, персональні акаунти тощо. Включення таких об'єктів до цивільного обігу та забезпечення державою захисту відносин щодо таких об'єктів є важливою передумовою подальшого взаємопроникнення інформаційних технологій і суспільних відносин. Саме така позиція держави стимулює подальший науковий прогрес.

Ще одним важливим чинником діджиталізації суспільства є запровадження електронної держави. Як бачимо із практики, створення умов для функціонування єдиних реєстрів у державі та вироблення єдиного процедурного механізму ведення та доступу до таких реєстрів є важливою гарантією непорушності суб'єктивних цивільних прав. Крім того, відомості з таких реєстрів є таким об'єктом цивільних прав, що потребують особливого правового режиму їх збирання, обробки та підстав розголошення. Попри всю позитивність досвіду впровадження судового, спадкового, майнового й інших єдиних реєстрів, існують й окремі недоліки, що визначають перспективи реформування процедур ведення таких реєстрів. Наприклад, Спадковий реєстр сьогодні дозволяє спадкоємцям мати додаткові гарантії реалізації їхніх спадкових прав [5, с. 168]. Однак у Спадковому реєстрі міститься інформація лише про те, ким і коли складені заповіти, а зміст заповіту – на паперовому носії в нотаріуса, який його посвідчив, або в нотаріальному архіві [1, с. 120]. На захист такої позиції виступають окремі науковці, вказуючи на те, що для заповідачів більш надійним є зберігання оригіналу заповіту в себе чи передання його спадкоємцю [4, с. 19]. Варто зазначити, що дане питання вирішується шляхом підвищення ступеня інформаційної безпеки відомостей з реєстру. Подібні ж заходи буди застосовані до Єдиного реєстру майнових прав та їх обтяжень, коли до механізмів функціонування реєстру було додано можливість фіксувати суб'єкта, що переглядав дані, що містяться в його окремому розділі.

Серед потенційних змін у механізмі функціонування електронних реєстрів також необхідно згадати вже давно анонсовану та декларовану можливість осіб не надавати окремо до державних і муніципальних органів підтвердження фактів, що містяться в даних загальнодоступних реєстрів.

Невід'ємним атрибутом сучасного інформаційного суспільства є поступовий перехід від архаїчних паперових засобів формалізації договірних відносин до більш прогресивних

цифрових. Діджиталізація договірних відносин неможлива без упровадження сучасних способів індивідуалізації суб'єктів договірних відносин. Одним із таких засобів слугує електронний цифровий підпис. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа. За правовим статусом він прирівнюється до власноручного підпису (печатки). За умови правильного зберігання власником секретного (особистого) ключа його підrobка неможлива. Електронний документ також неможливо підrobити: будь-які зміни, не санкціоновано внесені в текст документа, будуть миттєво виявлені [6, с. 17].

Перспективним напрямом утвердження рівноцінності паперової й електронної форм договорів повинно стати активне залучення технології блокчейн до системи договірних відносин. Переваги криптографічних способів захисту первинного тексту договору можуть суттєво допомогти у вирішенні спорів щодо захисту прав сторін договору.

Отже, за результатами дослідження можна класифікувати способи використання інформаційних технологій у процесі здійснення та захисту цивільних прав за такими напрямками:

- використання інформаційних технологій для розширення можливостей виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин; забезпечення гарантій практичної реалізації цивільних прав фізичних та юридичних осіб (наприклад, використання електронних цифрових підписів для здійснення правочинів; правове регулювання й ефективне здійснення засобів електронної комерції; законодавче закріплення можливості укладення електронних заповітів тощо);

- використання інформаційних технологій для фіксування юридичних фактів і юридичних станів (наприклад, розробка та функціонування єдиних реєстрів майнових прав, актів цивільного стану, спадкового реєстру тощо);

- залучення інформаційних технологій для забезпечення режиму правового регулювання для найбільш широкого кола цивільних відносин (закріплення в законодавстві правового режиму віртуальної власності, цифрових грошових активів; створення умов для ефективного здійснення та захисту майнових і немайнових цивільних прав щодо цифрових активів);

- включення наявних технологічних рішень до актуального переліку способів захисту (зокрема, самозахисту) суб'єктивних цивільних прав, забезпечення функціонування ефективних механізмів використання таких способів захисту на практиці.

Висновки. Отже, інформаційні технології сьогодні є невід'ємним елементом ефективного функціонування системи цивільних правовідносин. Від ступеня залученості інформаційних технологій та коректності їх використання в окремих сферах суспільного життя напряму залежить ефективність здійснення суб'єктами своїх цивільних прав. Серед завдань держави щодо впорядкування сфери цивільних відносин та забезпечення всіх необхідних гарантій непорушності цивільних прав важливим є забезпечення безперешкодного доступу осіб до інформаційних технологій і активне впровадження їх у процеси функціонування державного механізму.

Список використаних джерел:

1. Аліна С. Електронний заповіт в системі сучасних спадкових правовідносин. *Часопис цивілістики* : науково-практичний журнал. 2018. № 29. С. 119–122.
2. Андрощук О. Інформаційні технології та їх вплив на розвиток суспільства. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2014. № 1. С. 42–47.
3. Жалдак М. Проблема інформатизації навчального процесу у школі і вузі. *Сучасна інформаційна технологія в навчальному процесі* : збірник наукових праць. Київ : КДПІ ім. М.П. Драгоманова, 1991. 180 с.
4. Когут Н. Прогалини та аномалії у правовому регулюванні спадкових відносин. *Юридична Україна*. 2016. № № 1–2. С. 17–27.
5. Криштопа О. Про запровадження в Україні Базельської конвенції щодо системи реєстрації заповітів: актуальні питання. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 3. С. 168–177.
6. Орлик О. Електронно-цифровий підпис та особливості його використання. *Інформатика та інформаційні технології* : матеріали Студентської наукової конференції, 20 квітня 2015 р. Одеса : ОНЕУ, 2015. С. 16–19.

